

TUTKIMUSHISTORIAN YKSITYISKOHTIA JA PERIAATTEITAKIN

Virittäjän viime vuoden 4. vihkossa julkaistua kirjoitustani »E. A. Tunke-
lon syntymästä 125 vuotta» oli toimitus joutunut tilanpuutteen tähden hiukan lyhentämään. Lyhentäminen oli tehty yleensä taitavasti, poistamalla tekstistäni joitakin kohtia, jotka eivät kokonaisuuden kannalta

ehkä olleet ehdottoman tärkeitä. Yhdessä kohdassa tekstini oli lyhennettäessä kuitenkin saanut kategorisemman muodon kuin olin tarkoittanut.

Kirjoitukseni luonteen vuoksi olin koettanut tulla toimeen niin vähin lähdeviittein kuin suinkin. Jälkihuomautuksessa olin sik-

si luetellut tärkeimmät kirjalliset lähteeni ja lisäksi ilmoittanut tukeutuneeni »tekstistä ilmeneviin arkisto- ym. tietoihin». Tällainen, vieläpä varsin keskeinen lähderyhmä oli kyseessä, kun olin kirjoittanut Tunkelon opintovuosia koskevan jakson alkuun seuraavat sanat: »Tunkelon opintoja voidaan suurin piirtein seurata, jos pohjaksi otetaan historiallis-kielitieteellisen osaston matrikelin niukkasanaiset merkinnät ja verrataan niitä samanaikaisesti yliopiston ohjelmiin.» Juuri nämä lähteet oli tarpeen erikseen mainita; niihin perustin hahmotelmani siitä, mitä luentoja Tunkelo oli kuunnellut, ja haluan vielä tähdentää sanoja »suurin piirtein». Helsingin yliopiston arkistossa säilyneen matrikelin tiedot ovat näet hätäisesti tehtyjä hyvin elliptisiä muistiinpanoja, joihin tuonaikaisen tavan mukaan on lukukausittain tai -vuosittain kirjattu asianomaisen opintokirjassa olleet, ainakin jonkin verran selvemmät merkinnät. Ei ole varmaa, että matrikkeli on näiltä osin edes täydellinen, ja toisinaan oli lisäksi vaikeaa samastaa huonolla käsialalla kirjoitettuja lyhenne-merkintöjä niihin luentosarjojen nimikkeisiin, jotka yliopiston painetuissa ohjelmissa oli ilmoitettu.

Arvioin siis selvitystyössä kuitenkin päässeeni »suurin piirtein» oikeaan tulokseen. Olin koettanut »pyrkä perille oikotein — uskaltaa osittaisen eksymisenkin uhallaa», lainatakseni Tunkelon väitöskirjan johdannon sanoja. Ehdoton tarkkuus olisi kieltämättä ollut tarpeen, kun esiteltävänä oli juuri Tunkelon kaltainen täsmätyön tekijä ja hänen vaiheidensa joukossa taas yksi suomen ja sen sukukielten tutkimuksen merkillisimmistä murrosajoista.

Jos Tunkelon peruista vielä löytyy hänen opintokirjansa, voidaan tarkistaa muun ohella myös se, pitääkö paikkansa alustava havaintoni, ettei Tunkelokaan E. N. Setälän oppilaaksi liittyttyään enää seurannut kouluikäisen opettajansa professori Arvid

Genetzin luentoja. Siinä tapauksessa häneltä olisi jäänyt kuulematta muun muassa koko vuoden 1894 kestänyt Genetzin luentosarja lapin kielestä. Juuri tuossa luentosarjassa Genetz on arvattavasti esittänyt (itämeren)suomen ja saamen vokaaliston kehityksestä samat selkeät tutkimustulokset, joita hän oli luonnostellut jo *Finsk Tidsskrift*issä 1891 ja jotka hän sitten julkaisi, mordvankin suhteisiin syvennyttyään, vaatimattoman näköisenä vihkosena loppupuolella vuotta 1896 (Ensi tavuun vokaalit suomen, lapin ja mordvan kaksi- ja useampi-tavuisissa sanoissa, Vähäisiä kirjelmia 23; seuraavana vuonna myös Suomi III 13). Genetzin käsityksethän jätti nuorempien tutkijapolvien mielessä vuosikymmeniksi varjoon hänen oppilaansa Setälän omituinen vokaalivaihteluteoria, jota sen esittäjä ilmoittaa luennoineensa osaksi jo syksyllä 1895 ja joka ilmestyi painosta suunnilleen elokuun alussa 1896. Tämä tapahtui siis vähän ennen kuin Genetz julkaisi tutkimuksensa, jossa hän jo mainitsee ehtineensä tutustua Setälän ajatusrakennelmaan.

Satavuotismuistoina nämä tapaukset ovat juuri nyt erityisen ajankohtaisia. Saanen samalla käyttää tilaisuutta korjatakseni pari muutakin kirjoitukseeni osunutta erehdystä. Ensimmäinen on omaa syytäni. Kirjoitukseni sivulla 573 mainitsen Adolf Noreenin tärkeän lausuman: »Tietenkin statusten määrä on yhtä loputon kuin itsensä elämän suhteiden —. Loogisesti tyydyttävän ryhmityksen aikaansaanti olisi kuitenkin jo samaa kuin jos tietyissä määrin ja tietyiltä kannalta 'selittäisi koko luonnon' — ja se ylittää joka tapauksessa voimani.» Kun minulta tästä kohdasta oli jäänyt viite pois, lukija helposti käsittää lainauksen olevan samalta *Vårt språk* -teoksen sivulta (V s. 178) kuin vähän aiemmin siteeraamani Noreenin status-käsitteen määritelmä. Se on kuitenkin saman teoksen sivulla 190.

Toiseen erehdykseen en tunne syytääk-

si itseäni. Kirjoitukseni sivulle 578 on painettu virke »Tunkelon maltti ei noissakaan oloissa pettänyt, ja Kanniston ja lopulta Setälän aloitteet maailmansodan jälkeen pelastivat [suomen murteiden] sanastuksen vihdoinkin kestävämmille raiteille». Käsikirjoituksessani olin kuitenkin lausunut eri tavalla: »ja Kanniston ja sitten maailmansodan jälkeen lopulta Setälän aloitteet pelastivat sanastuksen vihdoinkin kestävämmille raiteille.» Aikajärjestys on selvä: Kannistohan teki aloitteensa jo hiukan ennen maailmansodan syttymistä, Virittäjän Setälän-juhlavihkossa helmikuussa 1914 (ks. Vir. 1914 s. 121–127), ja se johti maailmansodan erikoisissa oloissa 1916 erityisen »Kansankielen sanakirjaosakeyhtiön» perustamiseen. Kun osakeyhtiön pääoma kuitenkin mureni inflaatiossa, niin yhtiö lopulta purettiin ja Setälän aloitteesta opetusministeriö, useat tieteelliset seurukset, Helsingin ja Turun yliopistot sekä Jyväskylän yliopistoyhdistys perustivat sen sijalle Sanakirjasäätiön. Tehtäväkseen säätiö peri kansankielen sanakirjatyön pohjana olevien kokoelmien kartutuksen, säilyttämisen ja itse sanakirjatyön. Tämä tapahtui joulukuussa 1924. Kokoavasti asia on esitetty muun muassa vuoden 1951 kansanperinnekomitean mietinnössä (Vir. 1951 s. 183–201).

Äsken mainitsemani tapahtumat ovat olleet suomen kielen nykyisen ja tulevan tutkimuksen kannalta olennaisia. Siksi on nähdäkseni tärkeää, että asiat hallitaan polvesta polveen tarkalleen ja muistetaan myös kaikessa yliopistollisessa suomen kielen

opetuksessa. Oireita muistin väljenemisestä on jo näkynyt. Eräaseen suomen kieliopin kirjoituksen vaiheita käsittelevään tutkimukseen (Kalevi Wiik, Suomen kielen morfofonologian historia II, 1990, s. 197) on ehtinyt semmoinenkin tieto, että Sanakirjasäätiö on perustettu samana vuonna 1824 kuin Reinhold von Beckerin suomen kielioppi ilmestyi. Tuon tutkimuksen mukaan nämä kaksi tapahtumaa yhdessä eräiden muiden jaksona 1820–45 sattuneiden tapausten kanssa heijastavat suomen kielen aseman muuttumista; »suomen kieltä oltiin nyt nostamassa kielten joukkoon samaan tapaan kuin Suomi oli haluttu nostaa kansojen joukkoon».

Ns. inhimillisiä erehdyksiä sattuu tietysti meille kaikille. Omastakin tuotannostani voisni niitä luetella vuosikymmenien varrelta melkoisen määrän. Ehkä olisi kuitenkin tietoisesti pyrittävä siihen, ettei tutkimusta — tutkimushistoriankaan tutkimusta — rakenneta millaisten hyvänsä pohjatietojen tai mieleenjohtumien varaan. Osmo Ikola on asiasta käyttänyt äskettäin pari terveellistä puheenvuoroa (»Ettei totuus unohduttu», Vir. 1994 s. 84; »Pieni Ahti Rytköstä koskeva oikaisu», Vir. 1995 s. 564–565). Nuo puheenvuorot kannattaa pitää mielessä kaikkien, jotka koettavat selvittää niin vaativaa ja tähdellistä aihepiiriä kuin suomen kielen tutkimuksen historiaa. ■

TERHO ITKONEN

Krannilantie 2, 01900 Nurmijärvi